

dr. Marko Pavliha

Literatura jezičnih dohtarjev

Čemu razprava o navidezno nezdružljivem sožitju pravnikov in literature?

Pisarjenje v književni reviji o pravnikih, pravu in leposlovju je najbrž ob prvem pomisleku nespodobni sinkretizem, po Verbincu poizkus združitve ali kompromis med različnimi ali nasprotujočimi naziranjmi, nerazčlenjenost, nedefiniranost česa na nižji razvojni stopnji ali celo stapljanje poganskih religij s krščanstvom. K sreči ni tako, kajti dokazljivo je možna krasna simbioza, le preberimo številne znanstvene razprave o razmerju med pravom in književnostjo, ki so jih spisali Richard Posner, Richard Parker, Li-Ching Chang, Nicholas Hasluck, Gielbert Hawes, Sanford Levinson, John Salmond, Robert Weisberg in še kdo.

Tudi domača stroka ni bosa, še zdaleč ne. Na novo se je toplo preobula pred približno šestimi leti, ko sta bistroumna Matej Accetto in Aleš Novak z ljubljanske pravne fakultete s študentko Mašo Savič ustanovila krožek *Literatura in pravo*. V drugi bralni sezoni so Špela Ahčin, Nataša Sedlar, Iztok Štefanec, Matej Petrišič, Mojca Zadavec, Vesna Tišler, Kira Zorman, Jernej Kosec in Maša Savič pridelane sadove pod Accettovim urednikovanjem stisnili med impresivne platnice monografije *Med Olimpom in Hadom: enakost v pravu in literaturi* (GV Založba, 2011), kar je v slovenskem pravoznanstvu dosežek *cum laude*.

Kot je razvidno iz prologa, pravni teoretiki običajno poudarjajo tri vidike razmerja med pravom in leposlovjem. Prvi se nanaša na *pravo v literaturi*, torej opisovanje česar koli pravnega ali pravniškega v poeziji, prozi in dramatiki. Drugi zadeva *pravo kot literaturo*, ko pravna besedila vrednotimo literarno, tretji pa se tiče *prava in literature*, ko nam utegnejo umetniške knjige osvetliti kako pravno zagonetko. Tej razčlembi dodajam četrto zadevo, ki je zraščena s prejšnjimi tremi, namreč – povedano v drugorazredni slovenščini – *literaturo od pravnikov*, torej leposlovje,

ki nastaja s peresom, svinčnikom, tipkovnico ali diktafonom umetniško navdahnjenih jezičnih dohtarjev.

Za literaturo se uporablja kar nekaj sinonimov, recimo književnost, leposlovje, besedna umetnost ali beletristika. Miran Hladnik meni, da jo hočejo nekateri razložiti precej ožje, "le kot umetniško vredno pisanje, potem ko so izločili vse trivialno, diletantsko in drugorazredno", povrh pa se zaplete z njenim najširšim pomenom, enakim slovenski besedi slovstvo, ki pomeni vsakršno jezikovno izražanje, torej vključuje tudi pismenstvo, "ustno, ljudsko besedno tvornost in celo z umetnostnim jezikom prav nič povezano pisanje". Kleno rečeno so literatura vsa besedila v umetnostnem jeziku, ki je lahko pesniški, pisateljski, pravniški, filozofski in tako dalje, celo naravoslovni in astrofizikalni – spomnimo se recimo na imenitne poljudne stvaritve Charlesa Darwina in Stephena Hawkinga. Z dobro literaturo je podobno kot z ljubeznijo, lepoto in srečo: nemogoče jo je definirati, a jo takoj prepoznamo, ko jo začutimo.

Zanimivo bi bilo dognati, kaj (nas) nekatere pravnike žene k pisanju, k ustvarjanju onkraj pravne sfere, občasno tako silno hrepeneče in boleče, da se odpovejo prvotnemu poklicu, v katerem se ne morejo izpeti in osmisлити, zato se dokončno odzovejo umetniškemu klicu. Ali so že na samem startu odraslosti klecnili pod bremenom napačnega študija, ker pač niso vedeli, ne kod ne kam, pravna fakulteta pa velja za eno najprestižnejših, zato naj bi bila logična izbira? So računali na lažjo zaposlitev in bisage novcev? Mar gre za beg iz surove tekmovalne arene, kjer štejejo le zmage in zaslužek, za izpoved grešne duše? Se hočejo otresti družbenega prezira, ki ga izpričujejo stotera roganja na njihov rovaš, slovenskih vicev o pravnikih pa tako ali tako ni več, ker je vse res? Mogoče pa je pisanje romanov, kolumn in esejev moda, zlasti v tej digitalni dobi, ko lahko v nekaj minutah odpremo blog, spesnimo profil na Facebooku in začivkamo sporočilo na Twitterju? Je morebiti peščica pravnikov tako zelo renesančno, razsvetljensko, eruditivno, polihistorško uglašena, da je vedno znova le vprašanje časa, kdaj bo koga poneslo višje, nad oblake brezbrizne vsakdanjosti? Ali je pisateljska žilica prirojena? Se pravnik laže vživi v svoje protagoniste, recimo sodnike, detektive, odvetnike ali celo zlikovce?

Premnogo je pravnikov, ki so to postali na željo bolešno ambicioznih mamic in očkov. Toda študij ni staršev preludij, ampak mladcev lastna simfonija, ki je lahko hreščeča ali mila melodija. Pri tem je pomembno, kot ugotavlja Jacob Bronowski, "da študentje v študij prinesejo nekaj razcapane, bosonoge nespoštljivosti, kajti tam niso zato, da bi malikovali že znano, temveč zato, da bi o tem dvomili."

Psihoterapevt, filozof in pravnik Benjamin Sells navaja, da je pri juristih verjetnost, da bodo zapadli v depresijo, štirikrat večja kot pri drugih poklicih. Mnoge razjeda občutek nezadostnosti, manjvrednosti, tesnobe, družbene odtujenosti in izoliranosti, zato pogosto posegajo po alkoholu in mamilih, rešitev iščejo celo v samomoru. Že pravniški študij je darvinistično naravnani in podvržen "tiraniji razuma", deloholistična kariera pa je eno samo pehanje podganjih dirkačev in perfekcionistov za zmagami in materialnostjo, torej za posvečenimi cilji, ki vodijo v navidezna nebesa. Avtor resda opisuje ameriške izkušnje, a tudi Evropa naglo mutira v tekmovalno areno, kjer ni več zaželeno sodelovati, temveč zmagovati, kjer Viktorija ni ključna, ampak edina. Nenehno hlastanje po uspehih, ki jih vedno znova nizamo in nesrečno zasvojeno zbiramo – kot je to obsedlo Fowlesovega *Zbiratelja* glede metuljev in ženskih žrtev –, se lahko konča precej klavrno, v slepi ulici, ko se začnemo spraševati, ali je to vse, kar je, možno pa ga je preobraziti v hrepenenje in ustvarjalno sublimirati.

Pravniki so se očitno zamerili tudi Shakespearu, ki jim je v Henriku VI. cinično zagrozil: "*The first thing we do, let's kill all the lawyers.*" Sam poznam dobre in slabe, vendar nikomur ne želim streči po življenju ali mu skruniti dobrega imena. Zato ne obljubljam smelih afirmacij ali negacij hipotez, zakaj je neka kolegica literarno ustvarjalna, ker nisem psihoanalitik, ponujam pa pretežno subjektivno selekcioniran kalejdoskop s pisanimi utrinki, ki se zrcalijo v podobi ustvarjalnih gospodarjev paragrafov. Ta miniatura antologija še zdaleč ni izčrpna, ker bi tematika zahtevala poglobljeno študijo, morebiti celo (prepisano?) diplomsko nalogo, magisterij ali doktorat, a bo bržda že v tem obsegu presenetila glede marsikatero pozabljene osebnosti, ker juristi ne slovimo ravno kot sproščene in širše zanimive umetniške duše.

Allons voir, bi rekel Cousteau, pojdimo pogledat.

Literarno navdahnjeni pravniki onkraj doline Šentflorjanske

Kot se za vsako resno debato spodobi, tudi v tej ne moremo mimo osupljive antične zakladnice znanja, čeravno je za to obdobje težko opredeliti, kdo je pravnik. Janez Kranjc omenja Pomponijevo poročilo, da naj bi sredi 3. stoletja pred Kristusom prvi plebejski *pontifex maximus Tiberius Coruncanius* začel javno poučevati pravo in dajati pravne nasvete, dotlej pa naj bi ne bil tega počel še nihče, zato bi pred tem težko govorili o pravih pravniki. Grška retorika in filozofija sta postali v zadnjem stoletju republike stalna elementa rimske izobrazbe, pravoiznanstvo pa

je bilo verjetno v celoti rimskega izvora. Z vsemi tremi disciplinami je spretno rokoval Mark Tulij Cicero (106–43 pr. Kr.), ki se je odlikoval z govorniško, pravno in filozofsko izobrazbo ter se ukvarjal s pesništvom, slovničarstvom, zgodovino in književnostjo. Za nameček je napravil briljantno politično kariero kot kvestor, edil, pretor in konzul.

Zanimivo je, da se Cicero ni štel za pravnika, ker se je raje z vso vne-
mo posvetil govorništvu. Njegov bogati eklektični opus zajema številna
filozofska in zgodovinska dela, pisma in govore. Kot poroča Plutarh,
hvalisavi in cinični Cicero (ki je sicer zmogel spoštovati dobre in boljše)
sprva ni zaslovel le kot odličen orator, temveč tudi kot najboljši poet v Ri-
mu, toda njegovi verzi so bili hitro pozabljeni in potisnjeni “zunaj vsega
ugleda”, ker so mu sledili mnogi genialni pesniki kot na primer Vergil.
A kot je slikovito dejal Kranjc, literatura ni le beletristika, oziroma po
angleško *fiction*, temveč mnogo več, zato so Cicerovi filozofski spisi ena
najlepših literatur, ki je nastala v latinskem jeziku. Od sodnih govorni-
kov velja omeniti še Marka Licinija Krasa (okoli 115–53 pr. Kr.), Plinija
mlajšega (63–113), Tacita (okrog 56–117/120) in Kvintilijana (približno
35–95/100); vsi so bili veliki pisatelji, ne da bi pisali beletristiko.

Srednji vek je botroval številnim državam in državicam ter kljub pred-
sodkom o njegovi temačnosti obrodil razkošno pismenost. Za pokušino
in spodbudo za bolj poglobljeno preučevanje srednjeveških juristov naj
bo tule naveden le Cino da Pistoia (1270–1336), italijanski pravnik, pes-
nik in pedagog, čigar poezijo je hvalil sam Dante, dasiravno morebiti
pristransko, ker je bil njegov prijatelj.

V renesansi se je s politiko in pravom bodel aristokratski Michel
Eyquem de Montaigne (1533–1592), vendar se s tem ni zavihtel na pie-
destal nesmrtnosti, ker ga dandanes pomnimo kot filozofa in izumitelja
sodobnega eseja – leposlovnega poizkusa ali razprave, napisane v lahki,
splošno umljivi umetniški obliki. Kot pravi Bogo Stopar, so Montaignovi
Eseji “knjiga življenjske radosti in moralni zakonik notranje sproščenega
in svobodnega človeka”. Za znamenitega esejista je smoter življenja sreča,
v imenu katere zavrže vse nekoristne, toge filozofske sisteme, ki življenje
prej grenijo kot lajšajo. Srečo mora vsakdo najti v sebi, kar je “največja
stvar na svetu”, zato pa se mora spoznati in svoje življenje razumno urediti
v skladu s svojo naravo. Montaigne je med drugim pisal o brezdelnosti,
vzgoji otrok, prijateljstvu, ljudožercih, samoti, knjigah, krutosti in družbi
s knjigami. Naziv *esej* je po Montaignu prevzel Francis Bacon in je poslej
priljubljena književna inačica tudi na Angleškem.

Montaigne je sicer napisal, da mu tuje misli služijo le za to, da svoje
tembolj izrazi, toda kljub temu je razmeroma pogosto uporabljal latinske

citata različnih antičnih modrecev, denimo Plutarha, Seneke, Vergila, Cicera in Juvenala, s katerimi je kot s postanki za intelektualni oddih krasil svoja razmišljanja. Če duha ne usmerimo v določen smoter, ki ga bo brzdal, pravi, bo blodil po širnem polju domišljije in se dušil v divjem in nekoristnem plevelu. Druženje in komunikacija z ljudmi nam daje čudovito jasnost presojanja. Vsi smo zaprti vase, zato ne vidimo dlje od nosu, namesto da bi se učili od Sokrata, ki na vprašanje, kje se je rodil, ni odgovoril zapečkarško ("v Atenah"), ampak kozmopolitsko ("na svetu"). Toda kljub nujni družabnosti je resnično prijateljstvo eno samo in nedeljivo, kajti "vsak izmed prijateljev se tako popolnoma predaja drugemu, da mu ne ostane nič, kar bi še naprej delil ..." Montaigne se sprašuje, kaj bi storil bralec, če bi imel dva prijatelja in bi oba hkrati zaklicala na pomoč, komu bi pritekel pomagat? Če pa smo sami, bodimo samemu sebi družba, kot nam svetuje Tibul.

Mati in rednica človeških uživanj je krepost, še pristavlja Michel iz svojega slonokoščenega stolpa. Ko jih spreminja v dopustne, jih dela varne in čiste, kadar jih umirja, jih vzdržuje pri življenju in nam vzbuja željo po njih. Če nam krati tiste, ki nam jih prepoveduje, nam krepi željo po tistih užitkih, ki nam jih dovoljuje. Že v otrocih moramo zbuditi nagnjenje in ljubezen do učenja, "sicer bomo iz njih napravili s knjigami otovorjene osle".

Bistvo Montaignove stoično-skeptične filozofije je na začetku tretjega tisočletja sijajno prikazala Sarah Bakewell z dvajsetimi odgovori na vprašanje "kako živeti". Modruje, da naj nas ne skrbi smrt, da bodimo pozorni in čuječni, veliko berimo in pozabimo večino tega, kar preberemo, preživimo ljubezen in izgubo, uporabljajmo majcene zvijače, dvomimo o vsem, negujmo zasebnost, bodimo družabni in živimo z drugimi, prebudimo se iz spanca navade, gojimo zmernost, varujmo svojo humanost, potujmo, ničesar ne obžalujmo, bodimo običajni in nepopolni ter opustimo nadzor, ker se nam najboljše stvari v življenju pripetijo tedaj, kadar ne dobimo tistega, kar mislimo, da hočemo.

Če se človek ni zmozel ozavestiti dejstva, da sam nič ne pomeni in da je tako kot otok v oceanu tudi on vpet v neskončno celoto, mu je to na umetniškem pladnju serviral John Donne (1572–1631), stoletja pozneje pa nepravniški Ernest Hemingway, ko ga je nemara ob petih zjutraj stoje in z viskijem ter cigaro na ustnih citiral v romanu *Komu zvoni*. V neobjavljenih elegijah, ki so krožile naokrog v obliki rokopisov, je razkril svojo hudomušno in erotično plat, začinjeno z nenavadnimi metaforami. Bolha, ki grize dva zaljubljenca, naj bi predstavljala zakon, umetnost ljubljenja je po Johnovo kot odkrivanje Amerike, vrzel med dojkama pa je menda podobna Helespontu.

Osrednji lik evropske predromantične književnosti je zagotovo famozni Johann Wolfgang von Goethe (1749–1832), nemški pisatelj, pesnik, dramatik, politik in znanstvenik, ki je bil povzdignjen v plemiški stan. Malodane kot reinkarnirani Leonardo da Vinci je pisal naravoslovne spise, pesmi, drame, avtobiografska, estetska, umetnostna in literarnoteoretska dela, na weimarskem dvoru pa je opravljal različne politične in administrativne funkcije. Velja za najpomembnejšega nemškega književnika, ki so ga častili kot mogočno moralno osebnost, strastni ljubezni do žensk in piva navkljub. Če je morda na skrivaj podpisal pogodbo z Mefistom, je to zagotovo storil bolj prefinjeno kot njegov srednjeveški mag Faust, ne da bi pretirano skusil trpljenje mladega Wertherja.

Z Goethejem se nikakor ni mogel kosati njegov rojak in poklicni tovariš Karl Wilhelm Friedrich Schlegel (1772–1829), ki ga bežno poznamo kot pesnika, kritika in učenjaka. Za vekomaj veke ovekovečen bo seveda ostal Charles Dickens (1812–1870), izredno plodovit pisatelj in širokogrudno prevajan v slovenščino (*Oliver Twist*, *Nicholas Nickleby*, *David Copperfield*, *Božična pravljica o duhovich*). Kdo ve, ali je v svoji razgledanosti poznal tudi Ivana Mažuranića (1814–1890), hrvaškega odvetnika, bana in pesnika?!

Znatno lažji žanr je pisal domnevno faliran študent prava Jules Verne (1828–1905), ki si ne glede na študijski (ne)uspeh ne zasluži omalovaževanja, saj je s svojo vizionarsko fantazijo navdušil mlado in staro po vsem svetu ter napovedal marsikateri tehnični podvig, na primer podmornico v romanu *Dvajset tisoč milj pod morjem* in raketo s posadko v *Potovanju na luno*. Če ne bi bilo presnetega pravnega zastaranja, bi kot tipičen slovenski kverulant tožil njegove dediče zaradi poslabšanja vida, ki je vzročno povezan z mojim potuhnjenim branjem z ročno svetilko pod odejo, pri čemer bi bilo treba del krivde pripisati Karlu Mayu, Astrid Lindgren in neznanim storilcem slovenskih narodnih pravljič. V *Mathiasu Sandorfu* s francoskim šarmom omenja Istro, kjer se slovanski živelj “nemara res še bori z italijanskim, ni pa dvoma o tem, da se nemški vpliv le s težavo uveljavlja med slovanskim in italijanskim”. Ob obrežju in v notranjosti dežele, še piše ljubiteljski geograf, ki jo oblivajo vode severnega Jadrana, jo oživlja več pomembnih mest, na primer Koper in Piran, “katerih prebivalstvo dela skoraj samo na velikih solinah, ki so v ustju Rižane in Dragonje”, pa še Poreč, Rovinj in Pulj, nobeno izmed teh pristanišč pa ne more veljati za glavno mesto Istre, kajti ta položaj pripada Pazinu, “saj leži skoraj na sredi istrskega trikotnika.” Škoda, da Verne ni nič pogruntal glede “lastništva” Piranskega zaliva in Savudrijskega polotoka vse do Mirne in izhoda na odprto morje, ker bi ga potem imeli še raje ...

Če se že potikamo po istrskih gričkih in dolinicah, bi bilo nevljudno zamolčati podatek, da je čarobni kraj Bale in posebej njene prebivalke desetletja pred Vernom oboževal Giacomo Casanova (1725–1798), eden najbolj izobraženih in razgledanih ljudi svojega časa, poliglot, filozof, priučeni pravnik, pisatelj, avanturist in legendarni osvajalec ženskih src in njihovih preostalih neizrekljivih delov telesa, pravi pravcati von Durchmustal, *in optima forma, in vino veritas, in vagina penis*.

Khm, gremo naprej v mirnejše vode. S pravom se je ubadal Rainer Maria Rilke (1875–1926), čigar talent se je z *Devinskimi elegijami* neizbrisno zarezal v nesojeno slovensko skalovje onkraj tržaškega gradiča Miramar. Američan Wallace Stevens (1879–1955) je večino svojega razgibanega življenja prebil v zavarovalništvu, vendar zbadljivi rek “*Jack of all trades, master of none*” (vseznalec, ki ničesar ne obvlada) velja zanj le do vejice, naprej pa ne, saj je prejel Pulitzerjevo nagrado za zbrane pesmi. “Poezija je vrhovna poezija, draga gospa, vzemite moralni zakon in z njim zgrá-dite cerkveno ladjo in jo v zastrašena nebesa povzdignite”, je ob priliki satirično nagovoril superiorno kristjanko, *A High-Toned Old Christian Woman*, pri čemer se opravičujem za šepavi prevod.

Bržkone ni juridičnega študenta, ki ne bi slišal za Franza Kafko (1883–1924), češko-avstrijskega pravnika in pisatelja judovskega rodu, enega najpomembnejših pisateljev in pripovednikov v nemški književnosti prejšnjega stoletja. Mnogo stvaritev ni uspel dokončati, a jih je po njegovi smrti navkljub izrecni želji, da bi bila uničena, objavil njegov prijatelj Max Brod. Najbolj znani in na pravnih fakultetah brani knjigi sta fragment romana *Proces* in *Grad*. Popolnoma drugačen slog je ubral pisec detektivk Erle Stanley Gardner (1889–1970), zaradi katerega je še marsikdo prepričan, da Perry Mason resnično obstaja, le da mu je zdaj ime Chuck Norris, ki lahko kadi tudi pod morsko gladino.

Bodi dovolj o ustvarjalnih juristih, ki so žal že v onstranstvu, in si malce oglejmo še tuzemske, aktivne pravniške literate, pri čemer pričujoča pisarija ne ponuja vpogleda v srčne omare izvrstnih pravno-filozofskih esejistov – recimo Ronalda Dworkina – niti piscev spominov, denimo človeka vseh ljudi Mahatme Gandija (1869–1948), nekdanjega ameriškega predsednika in profesorja prava Billa Clintona ali Milana Vukovića, nekdanjega predsednika vrhovnega sodišča Republike Hrvaške in upokojenega ustavnega sodnika. Pri tem moti, da avtobiografije prepogosto napišejo najeti pisatelji v senci – *ghostwriters*, ki bi si v dobrem in slabem zaslužili soavtorstvo kot zgled mlajšim (pre)pisovalcem.

Čez širno lužo je priplavala že marsikatera ameriška potrošniška po-gruntavščina, od čudežnih pijač, jedač, športov, plesa, načinov obnašanja,

oblačenja in drugih modnih muh, pa vse do glasbene, filmske in besedne umetnosti, čeprav si slednja mnogokrat ne zasluži tega zvenečega naziva. V zadnjih nekaj desetletjih so ljudem zlezle pod kožo epizode iz pravniškega življenja, ki so izpodrinile stare dobre detektivke Arthurja Conana Doylea in Agathe Christie v podobah *Sherlocka Holmesa* in *Poirote*. Namesto lucidnih preiskovalcev zdaj gledamo odrezave, prebrisane, jezikave in zapeljive odvetnice, tožilce in sodnike, kar priključimo si v spomin nanizanke *Zakon v Los Angelesu*, *Zakon in red*, *Matlock*, *Raztresena Ally* in *Boston Legal*. Na neki spletni strani so celo izbrali petindvajset najboljših fiktivnih pravnikov, med katerimi je zmagal Vincent Gambini iz filma *My Cousin Vinny*, kar pomeni, da imajo ljudje še smisel za humor. Režiserji in producenti črpajo ideje iz najbolj prodajane literature, v okviru katere se je oblikoval poseben žanr, ki bi ga lahko imenovali *pravniško leposlovje* oziroma *pravniški triler*. Na tem literarnem meniju najdemo odlično knjigo bivšega odvetnika Scotta Turowa z naslovom *One L* iz leta 1977, ki opisuje študij v prvem letniku harvardske pravne fakultete, in nekatere druge uspešnice istega avtorja, na primer *Presumed Innocent* in *The Burden of Proof*. Družbo mu delajo kanadski kolega Jack Batten, slavni harvardski profesor prava in odvetnik Alan M. Dershowitz in George Dawes Green.

Pravcati tornado na področju pravniškega leposlovja je v zadnjih letih zakuhal John Grisham s svojimi romani, ki so bili planetarno razprodani v milijonskih nakladah, do zdaj pa so jih prevedli v več deset jezikov, vključno z našim. Leta 1981 je dokončal študij prava ter se devet let ukvarjal z advokaturo, zdaj pa z družino živi v Virginiji in Mississippiju, kjer napiše povprečno en roman na leto in v prostem času trenira lokalno moštvo bejzbola. Nekaj knjig je prodal Hollywoodu in se proslavil tudi s filmi – denimo *Firma* in *Pelikanovo poročilo* – ter se tako pridružil ultraprodažanim avtorjem, kot so Stephen King, Danielle Steel, Michael Crichton in Tom Clancy. Občasno se loti tudi druge tematike, recimo v knjigah *Painted House*, *Skipping Christmas*, *Bleachers* in *Playing for Pizza*, s kratkimi zgodbami *Ford County* pa je zopet obelodanil gorečo željo, da bi bil pisatelj z ameriškega juga, nekakšen moderni William Faulkner, ki zna pripovedovati sočne zgodbe iz vsakdanjega življenja preprostih ljudi. Če vprašate mene, bi bilo boljše, da bi se držal prvotne smeri in utrdil svoj položaj najboljšega pravniškega beletrista kot recimo Harlan Coben s kriminalkami, a je zaradi svoje obsedenosti z bejzbolom, ki ga na stari celini razume bolj malo navijačev, docela skrenil s prave poti. Nedavno ga je muza zopet poljubila in ga navdahnila z romanom *The Racketeer*, v katerem je znova zasijal v vsej svoji pripovedniški veličini.

Evropa je zmernejša, bolj konservativna. Nemški pisatelj in profesor prava na berlinski univerzi Bernhard Schlink je večini poznan po seriji kriminalnih romanov o detektivu Selbu, na Parnas pa ga je privedel *Bralec*, ki govori o Nemčiji po drugi svetovni vojni in odpira pekoče moralne dileme o generacijski krivdi za gnusne nacistične zločine. Za srbskega pisatelja Vuka Draškovića bi bilo boljše, če se nikoli ne bi mazal s politiko, tem "grdim rokodelstvom" (tako Šuklje), temveč bi raje pisal tako dognane zgodbe, kot je *Sodnik*, v kateri premišlja o poklicni zvestobi etičnim načelom in Justiciji, rimski boginji pravičnosti. Glavni junak si je davno zastavil vprašanje, "od kod in čemu ji tista neprozorna krpa, ki ji jemlje vid", na katerega mu je odgovorila pokvarjena birokratska družba, rekoč, da bi dama že hotela in želela spregledati, a si ne upa.

Končno se za hipec ozrimo še na Bližnji vzhod, kjer ni miru, zategadelj ne miruje niti palestinski borec za človekove pravice, novelist in Orwellov nagrajenec Raja Shehadeh.

Domači pravno izobraženi literati

Naj na slovenskem dvorišču začnemo pometati, oprostite, opletati z Jernejem Kopitarjem (1780–1844), na katerega je močno vplival in kateremu je pomagal baron Žiga Zois. Kopitar se je največ ukvarjal z jezikoslovjem in slovničarstvom. Leta 1817 je na ljubljanskem liceju po njegovi zaslugi nastala stolica za slovenski jezik, ki jo je prepustil svojemu učencu Francu Metelku. Na Slovenskem je bil do leta 1830 ena vodilnih osebnosti na kulturnem področju in je veliko, morebiti celo preveč truda vložil v čiščenje jezika, zbiranje besed, sestavljanje šolskih učbenikov in reformiranje črkopisa.

Ob mimobežni omembi istodobnega pesnika Janeza Vesela Koseskega (1798–1884) se še malce pomudimo pri Jerneju, ki ga marsikdo pozna ne kot hlapca, temveč po zabavljivo prešernih napisih znamenitega slovenskega poeta. Ta ga ni maral, zategadelj mu je pikro v verzih svetoval, naj kot kopitar sodi le čevlje, kajti na druge reči se ne spozna. "Gáj daničár, daničárska druhál? Svój píšejo jêzik, / slávšine tí júžnih sò janičárji dežél", se mu je rogal France Prešeren (1800–1849), ki si je med drugim zase izmislil šegavo sintagmo "jezični dohtar", s katero starejši ljudje še dandanes ljubkovalno zbadajo juriste. Prešeren med študijem prava na Dunaju dne "24 velkiga travna 1824" napiše domačim pismo v čustvenem, dasiravno odločnem tonu, ki je v precejšnjem nasprotju s poprejšnjo šaljivostjo. Takrat se dokončno odloči, da bo vztrajal pri

svojih pravniških namerah, a poprej mora izdelati tretji letnik filozofije kot pogoj za vpis na jus. V pismu se metaforično sprašuje, ali bi bilo pametno sadovnjak, ki je ravno na tem, da prvič obrodi, posekati in "en zevnik iz verta narediti", nakar trdno sklene: "Ker toko reči stoje, toko boste sami lahko zapopadli; de na morem več nazaj pred pridti, predem na bom duželsko službo v Lublani iskal". Po promociji za doktorja prava se kot praktikant zaposli pri advokatu Leopoldu Baumgartnu, nato kot pripravnik pri ljubljanski davčni upravi. S komaj zadostno oceno položi odvetniški in sodni izpit, kar petkrat pogori z zaprosilom za ljubljansko odvetniško prakso in je šestič uslišan v Kranju, a že čez tri leta žalostno premine zaradi ciroze jeter. Franc Janez Uhrer, gubernijalni svetnik in policijski ravnatelj v Ljubljani, je takole poročal predsedniku deželnega sodišča Karlu pl. Petteneggu pred še enim odločanjem o Prešernovi advokatski prošnji: "Spretnost in poštenost dr. Franca Prešerna se v polni meri priznavata; toda zaradi njegovega nagnjenja do pijače in do poltenosti, radi njegovih ekscentričnih načel in zaradi njegove grajavosti, ki lastnim napakam prizanaša, a vse drugo po mili volji biča, mu javno mnenje ni naklonjeno." Prešernu ni bilo usojeno pravo, temveč *Poezije*, s katerimi se je zapisal v kulturno večnost.

Po zgledu jezičnega doktorja fig besede sladkosnede niso v žepu tiščali niti ilirski zbiralec ljudskih pesmi in njih ustvarjalec Stanko Vraz (1810–1851), prvi javni beležnik Anton Rojc (1820–1876), narodni buditelj Janko Serbec (1843–1909), čustveno patriotski Simon Jenko (1835–1869), razsvetljeno in romantično pripovedniški Janez Mencinger (1838–1912), z jesenskim cvetjem posut in s Poldetovo ter Milenino pomočjo televizijsko obelodanjen Ivan Tavčar (1851–1923), plemiško agitatorski Janko Kersnik (1852–1897), uradnovalno procesni Anton Levec (1852–1936), planinski Julius Kugy (1858–1944), satirično dramatični Fran Milčinski (1867–1932), lirski sokol Ivo Šorli (1877–1958), alpinistični Josip Ciril Oblak (1877–1951), dramski Makso Šnuderl (1895–1979) in Anton Novačan (1887–1951), dramatik, novelist in pesnik.

Pa naj še kdo po Voltairovo zarohni nad pridevnikom, da je najhujši sovražnik samostalnika, ni res, vsaj vedno ne, odvisno od njune spogledljivosti!

Globoke brazde je življenje vrezalo Alojzu Gradniku (1882–1967) iz Medane, ki ga je Oton Župančič označil kot najtišjega slovenskega pesnika, Franček Bohanec pa je dodal, da je "v svojih ljubezenskih pesmih podiral tišino srca in svoja ljubezenska doživetja s prvinsko silo spremenjval v enkratne umetniške upodobitve". Gradnik je segal tudi po drugih temah, vključno s pravniško začinjenimi, na primer vživet v kmeta, ki se

je takole pridušal sodniku: "Prekladal spet si sem in tja / zavutih zakonov uteže / in zdaj si stehtal nam pravico. / Mar našel si že s tem resnico? / Kaj ni pravica meč, ki reže / in dvoma nam ne razvozla?"

Slovensko kulturno areno so pomagali graditi še ekspresionistični in sarkastično polemični Stanko Majcen (1888–1970), nabrežinsko poetični Igo Gruden (1893–1948), gorsko zaljubljeni Viktor Vovk (1893–1968), filozofsko-politični in od samega Jamesa Joycea učeči se Boris Furlan (1894–1957), barjanski Jože Likovič (1900–1970), obče pišoči Božo Vodusek (1905–1978), avtor(-ica) prvega slovenskega kriminalnega romana Ljuba Prenner (1906–1977), čez divaški prag zazrt Jožko Žiberna (1910–2002) in neskončno hrepeneči, življenja, narave, ljubezni in domovine hlepeči umetnik Tone Pavček (1928–2011), ki se je lani vrnil naprej na lepši začetek:

Ko hodiš, pojdi zmeraj do konca.

*Spomladi do rožne cvetice,
poleti do zrele pšenice,
jeseni do polne police,
pozimi do snežne kraljice,
v knjigi do zadnje vrstice,
v življenju do prave resnice,
a v sebi – do rdečice
čez eno in drugo lice.*

*A če ne prideš ne prvič ne drugič
do krova in pravega kova,
poskusi
vnovič
in zopet
in znova.*

Robato povedano, nikoli ne odnehajmo z iskanem smisla, nikdar ne reci-
mo nikoli, ne gre, ker bo slej kot prej šlo.

Hic Rhodus, hic salta

"Tu je Rod, tu skoči," utišajo širokoustnega bahača v Ezopovi basni, tukaj
in zdaj pokažimo, kaj znamo, *let's walk the talk*, bi rekli Američani.

Najtežje (mi) je pisati o kolegicah in kolegih, ki nas družijo pisateljska (?) žilica, kajti zagotovo bom koga izpustil ali katerega premalo poudaril, bodisi zaradi malomarno napravljene domače naloge bodisi zaradi krivične, povsem osebne ocene, kdo naj bi se iz dolgočasnega pravniškega zapisovalca povzpел na literarno raven. So to znanstvenofantastični Miha Remec, ornitološko zasanjani Iztok Geister, dobitnik večernice Igor Karlovšek, velik ambasador slovenske literature v nemško govorečem prostoru Janko Ferk, večno partizanski Vladimir Kavčič, normam zvest Matjaž Ambrož in pravljичno feministična Milica Šturm? Je to uspelo poželjivo energičnemu sodniku Vasiliju - Vasku Poliču s ščegetajočimi romani ali morda nepremagljivemu Petru Čeferinu s petinštiridesetimi hudomušnjimi zgodbami iz njegove dinamične odvetniške kariere? Nemara tolikanj bolj štejejo žlahtne kolumne Janeza Kranjca o pozabljeni latinščini ali objavljeni govori iz prvega leta predsedniškega mandata Danila Türka, pa reminiscence Nevenke Kovačič, aforizmi, reki in maksime Šimeta Ivanjka, življenjski abecedniki Vlaste Nussdorfer, svetovljanska razmišljanja Iztoka Simonitija, družbeno angažirane kolumne Mira Cerarja in še kaj?^{1*} Ker sem že uvodoma napovedal pristranskost tegale cvetobera, bom izpostavil le dva plodovita pisca, katerih opus je vsaj po mojem okusu zagotovo Literatura z veliko začetnico.

Prvi je France Bučar, ponosen partizan navkljub sedANJI osovraženosti rdeče zvezde in vsega nedesnega, zaradi naprednih idej nekdanj odpuščeni profesor upravnega prava in pozneje oče očetov samostojne slovenske države in predsednik državnega zbora, ki še danes ne "špara jezika", ne glede na oblastniško barvo. Kljub častitljivi starosti še vedno neumorno raziskuje državo kot oporišče narodnega obstoja, razmišlja o razlogih za razdvojenost slovenske družbe in išče rešitve drugih problemov, na primer načine reševanja konfliktov in iskanja soglasja (vključno s kritičnim nasprotovanjem zloglasnemu arbitražnemu sporazumu), vključevanje v Evropo, doseganje enakosti kot sredstva družbene integracije, duhovno osvobajanje za narodno preživetje, brzdanje nove kapitalistične družbe, upravljanje

^{1*}V najbolj brani slovenski pravniški reviji *Pravna praksa* in na popularnem pravniškem medmrežnem portalu <http://www.iusinfo.si> se redno ali občasno pojavljajo naslednji avtorji: Matej Accetto, Matjaž Ambrož, Matej Avbelj, France Arhar, Maja Brkan, Miro Cerar, Jasmina Cigrovski, Mojca Drčar Murko, Matija Jamnik, Martin Jančar, Hinko Jenull, Jernej Jeromen, Rajko Knez, Matej Kovač, Janez Kranjc, Jernej Letnar Čerňič, Peter Luin, Tatjana Markelj, Drago Mežnar, Marko Novak, Vlasta Nussdorfer, Tomaž Pavčnik, Marko Pavliha, Marko Petek, Vasilij - Vasko Polič, Vesna Bergant Rakočević, Lovro Šturm, Anton Tomažič, Mihael G. Tomšič, Verica Trstenjak, Manja Vidic ... Literarnemu spisku lahko dodamo še Zdenko in Igorja Debernardija, Berto Golob in Danico Zupan (*Pisma srca*), Sandra Santa Pečnika, Stanislava Fortuno, Alenko Košorok Humar in bržda še koga.

soodvisnosti itd. Če bi dosledno upoštevali modrega Bučarja, bi bilo v naši domovini bistveno manj popackanih trdibučnežev!

Drugi je Boštjan M. Zupančič *alias* BMZ, profesor, filozof, pronicljiv esejist in sodnik na Evropskem sodišču za človekove pravice v Strasbourgu, ki po besedah Milenka Vakanjca vnaša v slovensko esejistiko “zlasti drugačne teoretske poudarke, pa tudi čisto literarne vidike, ki zvrst, za katero od Izidorja Cankarja dalje na Slovenskem ne najdemo posebej uspešnih predstavnikov, znova obuja kot nadvse privlačno, sporočilno in premisleka vredno”. Ko preroški humanist premišljuje o eni sami veliki ljubezni, začne s prelepo mislijo, da sta vedno obstajali le dve vrsti ljudi, namreč: “Pesniki in drugi; tisti ki so, in tisti, ki niso, ki se zavedajo, da niso, in zato so, in tisti, ki mislijo, da so, in zato niso; tisti, ki prisluhnejo vzgibu srca, in tisti, katerim je za zavest potreben močnejši dražljaj; tisti, ki preteklosti ne razmejujejo od prihodnosti, in tisti, ki preprosto obstajajo tukaj in zdaj; tisti, končno, v katerih odzvanjajo hrepenenja in bolečine, in tisti, ki so to ljudstvo.”

Kaj torej žene pravnike k literarnemu ustvarjanju?

Bitje in hrepenenje, bi rekel BMZ in nalahno plosknil po zadnji plati še tretjo in četrto od suhih krav, da bi zbežali iz hleva na dušno pašo, brez katere tudi v vodnarjevi dobi ne bo več molže.

Fran Skabernè je leta 1936 v prilogi Slovenskega pravnika (št. 3–4) objavil kulturnozgodovinsko črtico z naslovom *Slovenski advokati in javni notarji v književnosti, znanosti in politiki*, pri čemer se je konceptualno zgledoval po dunajskemu odvetniku Frideriku Küblu in njegovi študiji *Advokaten in Politik, Wissenschaft und Literatur*. Čeprav v zvezde kuje zgolj odvetnike in pozablja na druge pravnike, mu stežka oporekamo, da so se advokati “v vseh časih in pri vseh narodih odlikovali kot pesniki in pripovedniki”. Mnogovrstnost poslov jih sili, da pridobijo široko znanje, po Ciceru *omnium rerum magnarum atque artium scientiam*. Poklic jih izkustveno bogati, kajti priložnost imajo “opazovati ljudi od vseh strani: v svoji pisarni, v razpravni dvorani, pred policijo in drugimi upravnimi organi in v izvrševanju njihovega lastnega poklica”. Kot spovednikom jim stranke zaupajo “najskrivnejše tajnosti svojega življenja”, razgalijo dušo, slabosti in skrbi, oni pa opazujejo “preganjance in njihovo trpljenje, zasledovalce in njihove strasti”. Ali je potemtakem čudno, se sprašuje Skabernè, “če advokata zasrbi roka in če napiše novelo, roman ali celo dramo, zlasti ako ima živo fantazijo in mu pero gladko teče?”

Čeferin je svojo debitantsko knjižico skromno komentiral, da bi težko razložil, v čem je bil pravi notranji razlog, da se je naenkrat lotil literature. "Zunanji razlog je bila 45. obletnica pisarne in zato 45 zgodb. Vem samo to, da sem pri pisanju teh zgodb neskončno užival," mi je prijazno sporočil po elektronski pošti in me opozoril na Skabernètovo črtico. Višja državna tožilka in človekoljubna ustanoviteljica Belega obroča Vlasta Nussdorfer se mi je pristrčno izpovedala po mladostniško (*Sent from my iPad*): "Ko sem bila razdvojena med pravom in novinarstvom, me je močno prepričal nasvet, da bom kot pravnica lahko tudi pisala in želje so postale lepa realnost, pišem zase in za druge, to me osrečuje."

"Do sedaj sem se pornografsko najbolj izživel v knjigi *Spolno življenje lipicancev*, pri opisih konjskega seksa. To sem v živo videl in ta žrebčeva moč, ta njegova vztrajnost, to najčistejše utelešenje pohote me je popolnoma prevzelo," pa je v intervjuju za Mladino pred sedmimi leti v docela lastnem slogu izjavil Vasko, upokojeni vrhovni sodnik svetnik, starejši brat igralca Radka Poliča in razposajeni pisatelj s poudarjeno erotično noto. Ko ga je novinar Borut Krajnc pobaral, kako na splošno kolegi gledajo na njegovo pisateljevanje, ki ga v nasprotju s hladno resnobnostjo sodniškega poklica prežemata toplina telesne strasti in nebrzdane čutnosti, je sodnik odvrnil: "Moja pokojna mama je vedno govorila: ena tretjina ljudi te bo občudovala, druga tretjina te bo zaničevala, vsem ostalim pa bo popolnoma vseeno. In tako tudi je. Večina sodnikov me po tej plati ne mara, saj je mnenja, da mora sodnik ostati sodnik, tudi ko odloži sodniško togo, ne pa da se ukvarja z erotiko oziroma piše čisto pornografijo, če se izrazim z njihovimi besedami." Nič ne bi pomagalo, če bi jim osvežili spomin na kolega Prešerna, ki je imel zaradi svoje pesniške žilice podobne probleme. Z njim se Polič ne želi primerjati po ustvarjalni plati, lahko pa se poistoveti z njegovo usodo, rekoč: "Slovenski narod je v zvezde koval Koseskega, Prešerna pa zaničeval zaradi frajgajsta. Zgražali so se nad njegovim popivanjem, nad njegovimi štirivrstičnicami, ki jih je poklanjal raznim nataricam in natikaricam. Njegovi nasledniki so te verze celo sežigali, ker so se jih tako sramovali. Bil je velik boem, ljubil je žlahtno kapljico in tega niti sodobna slovenska družba ne zmore sprejeti. Po tej plati ostaja pedantno konservativna, kar me je včasih bolelo, tudi prizadelo, zdaj pa ji z največjim veseljem zabrišem svoje doživljanje erotike v obraz."

It takes one to recognize one, gliha vkup štrih. Ker sem tudi jaz pravnik, ki koprni po pisanju in si neskromno domišlja še večjega prirojenega poslanstva, naj mi bo z dobrohotno naklonjenostjo oproščeno, da kar sam očiščevalno priznam, kaj me bralno in pisalno mami h knjigam, tako kot je bilo že priobčeno: *bitje in hrepenenje*. Ali po Tavčarjevo – človek zagazi v

pisateljjevanje, da sam ne ve, kdaj in kako, potem pa te ima v kleščah, “ker ga ni lepšega trenutka od tistega, ko se vidiš prvič tiskanega”. Zatorej s hvaležnostjo objemam očeta Milana, mamó Ano Vido - Nušo, preminulo osnovnošolsko učiteljico Jožico Zorojo, najboljšo prijateljico in soprogo Ester ter nekatere bodrilne urednike, začeni s pokojnim Dušanom Skokom, ki so mi pomagali odkriti *smisel*.

Slovensko narodnostno majhnost samouničevalno krotovičijo samomorilci, alkoholiki, zavistneži in cestni morilci, ali pa jo kipijo in krepijo svetovno uspešni artisti, športniki in znanstveniki. Kateri bodo pretehtali, bomo v sodbo zapisali sami. Pravo seva kot lev(j)a možganska hemisfera narodove kulture. Če bi pravniki in vsi skupaj srčno doumeli še desno, ustvarjalno polovico, bi nam bilo vsem mnogo lepše. Dobro se privlači in širi vsaj s takšno jakostjo kot slábo, le strniti ga je treba v rastočo celoto. Če torej Bog obstaja in obvlada latinščino, ki je posebej ljuba jezičnim dohtarjem, naj za božjo voljo že enkrat zavpije *tua res agitur* – zate gre, človek božji!